

Историска грађа

I

ИЗ НЕОБЈАВЉЕНЕ ЊЕГОШЕВЕ ПРЕПИСКЕ

22. Ј. ГАГИЋ ВЛАДИЦИ РАДУ

Ваше Високопреосвјашченство,
Милостиви Архипастир!

Ви сте послали у Дубровник у октомвру мјесецу прошасте године В а ш е г а сестрића Стеву Перовича Цуцу, да овде учи италијански језик и препоручили га Г. Матији Бану да се он о њему стара да би постигнути, како намјерение В а ш е, тако и жељу благонадежнога и доброга младића Степа.¹⁾ Бан је — има неколико дана — пошао у Србију и — ко зна — кад ће се вратити: а Степа оставио на једном младићу, који мало више зна италијански од Стеве; и тако Стево сироман не могући ништа с овим младићем напредовати, тужио ми се и жалио што губи време, не имајући доброга учитеља и искао от мене совјета — што ће чинити докле се Бан врати овамо?

Премда Ваше Високопреосвјашченство, ни кад ништа нисте ми о Вашем сестрићу писали нити ми га препоручили, ја сам њега, не само како сонародника и В а ш е г а сестрића сматрао, него за његова благородна својства, кротост и благонравие — пољубио сам га тако како мојега сина Владимира и призвао га у моју кућу и препору-

¹⁾ У свом писму од 24 марта 1850 г. владика Раде се не изражава најповољније о своме сестрићу Стефану: „Увјерен сам“, тако Његош пише Гагићу, „да је избор Ваш за учитеља Стефану добар, али ја од Стефана доста зебем; истина је, он има добра талента, али је под великијем пренебреженијем уопат: код њега је посао беспослица, те му се правога посла не да дохватити, а највише га штети његова несмислена поезија, која му памећу окреће и лажнијема га преварама заслепљује, због овога ја сам на њега много викао, но, како ми се чини, није на мој савјет главе обратио, а изволићете му и Ви напоменути за ову ствар, која ће вјечну несрећу његову проузроковати. . .“ (Цетињски архив; ово је Владичино писмо објавио Д. Вуксан у „Споменици“, Цетиње, 1926, стр. 146).

чио га — не само мојој фамилији — него и осталима моима пријатељима, који вообшче љубе га и почитују за његова похвална својства. И зато, гледајући га жалостна и забринута што време губи по отсуствују Бана, почитавао сам за дужност постарати се за њега, и нашао сам му за учитеља једнога учена Пијариста, Тосканца родом из Флоренца, који ће га учити италијански — барем док се Бан врати.

Ја се надам, да ми нећете забавити, што сам ово учинио без предварителнога Вашег а на то соизволенија: Промислио сам да је ово света дужност моја била — и ко добро чини ближњему, ако и незван — да ће му се добром вратити.

Увједомљавајући Вас о том и очекивајући благосклонога Вашег а на ово отзива, с гљубочајшим високопочитањем и душевном преданостију чест имам бити

Вашега Високопреосвјашченства,

Милостивога Архипастира!

Всепокорњејши слуга

Рагуза 15/27. марта 1850^а года.

Јер. Гагич

При дну:

Его Високопреосвјашченству

П. П. Његошу Митрополиту — Владикје Черногорскому и Бердскому и Кавалеру проч. в Цетиње.

23. Д. МИЛАКОВИЋ

. . Милак. у Дубровник

Цетиње 24 фебр. 1850.

По првом вапору, а преко рука Гд. Ст. Бјеладиновића, доћи ће Вам у једној кутији 2 оке бутарге. Истина да бутарга неће бити онакова, на какву сте Ви, док сте негда у Скадру били, научени јести, вјерујте ми, нијесам могао боље у ово време имати, па каква је год, изволите примити је као дарак за ваш дар, којим сте ме попре изволили почествовати. Да ми можете послати једно десет ока од онога бијелога граха, што се ту добавља из Турске, тај би ме доста добро извео из великог поста, а без тога, Бог и душа, ја душом у носу, јер је од нас море далеко, особито сад кад су путови због великог снијега рђави, па се не може добавити никакве зелени, а камо ли јасга и постне рибе. Тко је рад да се посвети, а није наква зла учинио, тај нека дође на Цетиње уз велики пост, па ето га и жива светца.

Исплатио ми је Господар, што сте дали Г^у М. Бану, f. 100,
које ћу Вам скорим временом послати, с Богом
Ваш . . .

На полеђини ове копије стоји:

»Овај је период овдје укратко изведен, а у својој обширности изићи ће кад и прстрана Црн. ист. коју ћу скорим издати.

Документе које је Н. Св. В. Ц. у препису из Млетачке Архиве са собом донео«. ²⁾

24. ОКРУЖНИ КОТОРСКИ КАПЕТАН ВЛАДИЦИ РАДУ

27-I-1848

Ваше Високо Превосходитељство,
Високо Преосвјашчењејши Господине!

Имао сам чест получити високопочитанијема лист 11/23 тек. мјесеца, које је Ваше Високо Превосходитељство имало благосклоност писати ми.

Ваше Високо Превосходитељство понавља зборити ми о неудобности, које налазите да се противљају поради земаљах и кућах, које Црногорци притјажавају у Австријској Држави, тужите се да касатељна Ваша предложенија ниесу била примљена од Государственога Двора, називате насиље исполненије, које се овден хоће и мора дати заповиједима Његовог Величества чинит предвидјети осветах од стране Црногораца већ огорчени, како увјеривате, за поступке пандурах и полицијских служитељах, који не допуштавају прохидити преко забрањене путеве, ни пашњу црногорскиема

²⁾ Говорећи Његош о Шћепану Малом, о њему каже, између осталог, и ово: „Због важности догађајих и због чудноватости Шћепанове ја сам жељео штогод о њему написати; и доиста, да случајем не пођох у Млетке у почетку 1847 године, не хтијих ништа вјернога о њему својему роду објелоданити.

Али у Млетке када дођох, потрудим се и којекако уљезем у огромну архиву бивше старе републике млетачке.

Господин Томазо усредно прискочи и би ми на руку; чувара од архива, строга макиза Солари, готово слободном и веселом горском поезијом и причањем замађијам, те ми добри старац почне по мојој ћуди играти; пет шест ваљатијех писарчињах три читаве недеље по свима угловима од архиве копаше, и што год се могло наћ о чудноватом Шћепану и о другијем стварима односећи се Југословенства, све исписаше“. (Цјелокупна дјела Петра II Петровића Његоша, у редакцији д-ра Данила Вушовића, II изд., Београд, 1936, стр. 165 ff.). У Млечима је владика Раде марљиво проучавао архив „Piazza dei Trari“.

стокама у Австријску Државу, и, на крај питање једно моје предложеније о начину који би био, искључително од продаје црногорскога притјажања, способан за соодвјетствовати намјеренију Императорскога Двора.

Ваше Високо Превосходитељство добро познаје да једна мјера, таква, каква јест она од искљученија свакога црногорскога притјажања из Австријске Државе, није произишла, ни могла произићи од Војевине окружија Бококорскога, и да ја у овоме предмету ниесам но исполнител везан нарочитима наредбама.

Ви ћете дакле томе согласит, што мени не тиче за ниједан конат, и да не би сад благовремени час био улазити у прјеније околи правосудија и пристојности узете мјере; знам обаче да иста мјера није несогласна с народним правом; да нема погодбе нијед (не) по којој би Австријско Правитељство ограничен био у дјјествовање Государствениех Права спрема Црногорци(ма) у овоме предјелу Австријске Државе, и да јошт од 1825! год. Црногорци могу знати да није њима допустено приобрјетити земаљах и кућах внутр австријске границе, и да вообщче Государствени Двор никад се није осквернио су које му год неправосудием и да заисто не би почео дјјествоват неправосудија сад на штету неких сиромашах црногорских. Ови су имали срок од двије године за продати сва њи(на) притјажанија у овоме окружију, и да се задовољивају примјерних цијенах по обичају касателних селах, није ни најмање сумнително да би нашли и да могаху наћи куповцах, ако не за све, барем за најв(ећи) дио земаљах, но они напротив зактевају непомјерне цијене, и баш ниесу се дали ничесово стараније за продати, ко зна од кога свјетовани и ласкани да на крај, Австриско Правитељство куповаће их, али да неће неотмено исполни(. . .) Государствено повељеније. То опрјеније, како сам имао чест примјетити у први мој лист, вид(. . .) не само у жителма од Мирца, којема продаја (. . .) теготна, но и у неке друге Црногорце, који притјажавају који комат земље у Дуб, у Ковач, у Ораховац, и којема ти комати не требају за живјети, који притјажатели могаху од давнога времена продати их на примјерну и обичну цијену — у овима јест очигледна размишљена отпорност.

Оно што В. В. П. благоизвољава рећи околи насиља што би могли Црногорци дјјествовати, ја не могу смотрити како једну пријетњу, која не би била Вами достојна, и која не би

свден имала ничесов цјељ, но цијеним то само како једно пријатељско обазнањење од оно што би се могло догодити против Вашег тврдога воленија и на перкос свиех снабденијах које бисте Ви употребили за не допустити такве непристојности. Возможность, и баш вјероватност насилних противљенијах, нападенијах, може бити и отимањах, грабежах, убиствах, по дјелу Црногораца, не могу се заисто не очекивати; изгледу су чести много, и (. . .)недавни за да се не би могли предвиђети, али колико би жаловно таква смућенија публичне тишине, ја би ништа су мање исполио оно што ми је заповјеђено, и В. В. П. у својему благоразумију разсудити би ли којему год насилје учињено од Црногораца б(. . .)могућан чинити превртати намјереније Императорскога Двора, али не би, напротив, на конечна своја сљедства био прижалостан за исте Црногорце.

Ако В. В. П. у Вашему благоразумију, у савершено познање обстојатељствах од мјестах и од особах, и у Вашој власти не налазите средство за привести настојашчи предмет на један добри конец, не можете заисто од мене очекивати предложеније, у мојему званичном мјестоположенију.

Цјељ Господарствениех разположенијах у овоме предмету није заисто друго, но учинити престати смјешеније притјажанах австријских и црногорских, и сљедоватељно учинити тако да граници од ове двије провинције буде билежати и граници способних приватних притјажанах. Држећи у зреније ови цјељ) јасно сљедује да за оно мало земаљах у Ораховац, у Ковач, и за оне црногорске земље у Грбаљ и у Поборе, које не принадлежу Мирчанима, необходимым друго не остаје касатељним притјажатељма но продати их, и ја молим и у овој згоди В. В. П. да содјејствујете по могућности Вашој за да продаја буде неотложно приведена у дјејствије. Што се каса пак о земљама житељах од Мирца није се никад другојачије смотри (. . .) или оправљало, не имају се друга разположенија и науке (. . .) и ја нијесам за друго облашћено само да чиним дос(. . .)ти свако смјешеније по оконченију срока од двије године опредјељеноме од Императорскога Двора, и сљедоватељно да чиним продати оно што не би било до скоро продато, али да забрањивам свако посљедно употребленије притјажанах непродатих од стране Црногораца.

Али, ако није било примљено предложеније В. В. П. за да Австријско Правитељство купи земље, али да да за њих годишњех помоћих, није Вами узета свобода за то — ако

мислите да Мирчани не могу живљети без земаљах положене у Австријску Државу — предложити друга средства, а и, ако (. . .) способно, једно ново управленије од границе Миращке у начин да би ова граница дијелила ове двије провинције и особена приватна притјажанија. Нужно ми је обаче молити В. В. П. да благоизволите споменути се од онога што сам прије реко да моје наредбе не простиру се само на колико сам имао чест горје опомињати, и да без једне нарочне старије заповиједи не би могао одмакнути исполненије од одлуках Государственог Двора касатељне о црногорскоме притјажанију, и да слѣдоватељно, ако ја чиним опомињање од новиех предложенијах од стране В. В. П., ја не разумијем изјаснити но моје посебно приватно мњеније без поруке од успеха истиех предложенијах.

Али В. В. П. може увјерити се да би ја с удовољством препроводио које му год предложеније Ваше, које би имао за цјељ свершење овог предмета у начин взајмно пријатно, кад би био подобан цјељу Императорских повељенија, а неупућен за зактеват оно што је било отричено.

Допустите да и у овоме обстојатељству изјасним В. В. П. чувство мојега високопочитанија и уваженија, с којем честимам бити

Вашега Високо Превосходитељства
Високо Преосвјашчењејши Господине!
Покорњејши слуга.

У Котор, на 27 јануарија (1)848. года.

При дну:

Его Високо Превосходитељству
Високо Преосвјашчењејшему Господину
Г. Петру Петровићу Његошу
Владики Црногорскоме, Кавалеру . . .
(Ово је писмо влага страшно оштетила).

25. ОКРУЖНИ КОТОРСКИ КАПЕТАН ВЛАДИЦИ РАДУ 25-XI-1848

Ваше Високо Превосходитељство,
Високо Преосвјашчењејши Господине!

За одоветворити желаније Ваше мени . . . да хоћете совершити снабдјење праха особитога Вашега хранилишта, узео сам свободу допустити да вручитељима почитајемог листа Вашега од 11. о. м. продаду се јошт два бариела.

Увјериће се В. В. П. да и ово количество праха преко оног, од којег гласи мој лист од 4. т. м. узима се веома трудно из Царског хранилишта и сљедоватељно нужно ми је изјавити В. В. П. да свака даљна зактева, коју бисте ми учили за продају праха не би ја био у састојанију удовлестворити.

Пољзујем се и овом пригодом за објавити се с отменим високопочитанијем и уваженијем

Вашега Високо Превосходитељства
Високо Преосвјашчењејши Господине!
Покорњејши слуга.

У Котор, на 25 Новембрија 1848 года.

При дну:

Его Високо Превосходитељству
Високо Преосвјашчењејшему Господину
Г. Петру Петровићу Његошу
Владике Црногорскоме, Кавалеру . . .
(Влага је писмо доста оштетила).

26. ОКРУЖНИ КОТОРСКИ КАПЕТАН ВЛАДИЦИ РАДУ 21-ХП-1848

Ваше Високо Превосходитељство,
Високо Преосвјашчењејши Господине!

У вторник п. м. имао сам чест препроводити ви внутр моје једну книгу Његовог Превосходитељства, Г. Бана Хрватског, Губернатора далматинскога Барона Јелачића, молећи ве да бисте благоиволили скорјејше објавити ми ње получење.

Слао сам Ви исту книгу с Вашим книгоносцем, али не будући од Вас примио одговор на примненије, принуђен сам молити ве да бисте изволили увједомити ме јесте ли је получили.

Бићу ви благодаран за скорјејши отвјет и међу тијем потврдивам се с високопочитанијем и уваженијем

Вашега Високо Превосходитељства
Високо Преосвјашчењејши Господ.
Покорњејши слуга.

У Котор, на 21. декембрија 1848 года.

При дну:

Его Високо Превосходитељству,
Високо Преосвјашчењејшему Господину

Г. Петру Петровићу Његошу
Владики Црногорскоме, кавалеру . . .

Споља је написао Д. Милаковић: »Год. 1848 Дек. 21 и. ст. иште се одговор, је ли примљено писмо Баново«.

МАТИЈА БАН ВЛАДИЦИ РАДУ³⁾

12/24 марта 1849

Свијетли господару,

Улучујем ову прилику да Вам јавим да сам примио Ваше почитајемо писмо, и у исто доба да Вам и од моје и од стране све овдашње госпoде благодарим на одличију којeга сте удостоили г. Книћанина. Његово је име сада тако велико у народу да се већ Вучића не боимо.

Г. Димитрије Јанковић, кои је бој био са Мађарима врло храбро и кои ће имати чест ово Вам писмо предати, наш је човјек, којему се В. Светлост може повјерити.

До једно два мјесеца добићете једно италијанско писмо из Албаније: писаће Вам га један важан и воспитан ондашњи човјек, кои је ови дана код нас био, све инструкции добио, и у своје се мјесто вратио, да по свој Албанији путује.

Ми овде много којешта и на све стране уређујемо, да када удесни час куцне скочимо приправни и сложни на ноге.

Наша госпoда већ не дријема, него озбиљски ради: приправља се и внутра и споља.

Мислим да ћу ја главом к Вама не до дуго доћи, да заједно комбинирамо један војени план. Тада ћу имати чест све Вам обширно изложити.

Сада се занимам са многобројним плановима и разашилањем људи на све југославјанске стране.

Љубим Вам понизно руку и препоручујући се милости Вашој имам чест бити

Ваш покорњејши

Мат: Б . н.

У Б⁴⁾
12/24 Марта 1849.

³⁾ Д. Вуксан је објавио ово писмо у „Зборнику у част Богдана Поповића“, Београд, 1929, стр. 139 ff. и у „Записима“, 1936, књ. XV, стр. 130. Вуксану се поткрала тежа погрешка; мјесто „један војени план“ стоји код њега „један важни план“.

⁴⁾ Овако стоји у оригиналу.

28. С. П. КНИЋАНИН ВЛАДИЦИ РАДУ⁵⁾

7-III-1849

Преосвештени Владико,
Господару Црногорскијех јунака!

Драгоцјени лик обезсмрћеног Обилића, којим би се само витезови Душанови, и соколви Карађорђеви достојно поносити могли, зато сам јединствено на моја прса придјети усудио се, шго си ми га Ти, Врховни Чувару Слободе Србске из кршева црногорски, као из гнијезда и роишта витезова Српски по отеческој Твојој к мени љубави поклонити изволио. Ако сам пак ја страдајућој у Угарској браћи Србима у невољи њиној по нешто помогао, тим сам, о Свети Владико, истину ти испеведити морам, велики онај дуг мој, којим непрестано народу мом Србском дугујем, помало испраћивати започео. Ја нити познајем нити признајем, да послите Бога, веће и светије дужности имам од оне, којом би могао са чистом савјести срећу, славу и чест рода мог вјечито подпомагати.

Зато се Богу мом молим, да ми донде, докле ми живота на земљи покљони, са здрављем и ону љубав у срцу мом укријепи и задржи, којом би и одсад могао по свима крајевима Србства у време потреба народчи све оно чинити што и садашњост и будућност цијелог рода Србског од мене изискивала буде, и тиме све већма и већма Преосвештену особу Твоју увјерити, да ћу ја и високо оно одличије, којим си ме као добри отац обрадовао, и чисту твоју к мени љубав указао цијенити, и свакад о томе својски старати се, да лик безсмртног Обилића као за мене важни и од свију на свијету ликова дражи, као прави Србин одсад достојно носити могу.

Благодарећи ти на великодушној и родољубивој милости, цјелујући ти свету витежку десницу, са најчистијом Србском љубављу остајем

Твог Преосвјештенства свагда благодарни
С. П. Книћанин

7 марта (1)849.
у Београд.

⁵⁾ Већи дио овога писма објавио је Душан Вуксан у „Зборнику у част Богдана Поповића“, Београд, 1929, стр. 138.

29. ВЛАДИКА РАДЕ ДРАГУ ПОПОВИЋУ 5-VIII-1849

Г^{ну} Драгу Поповићу у Тријест

Цетиње, 5 Августа 1849 год.

Желећи и срцем и душом у колико ми је могуће полезним бити не само Србству вообщце, него и тога појединим лицима, па зато радо испуњам Вашу жељу, изјављену у почтеном Вашем писму касатељно Свидјетељства Дворанства за Г^{на} Ивана Гопчевића. Поменуте Свидјетељство, које при овом приложено изволите примити, већ пре неколико дана било је састављено, и намијењено да се пошље тамо Г^{ну} Андрији Стојковићу, кои се мени ради тога био пријавио са своим писмом од 26 прошлога јунија; но доставити га једном или другом све једно је, особито кад се ради о ползи трећег.

Неки Вукашин Јовов Матковић, Црногорац из Мали Залаза јошт 1847 год. умр'о је у Наверљану и на смрти својој изјавио је да је код капетана Марка Сабљића из Новог оставио на сахрану 100, шпански Талира, завјешчао у наследије своме брату Илији Јовову Матковићу овдје живећем. Молим дакле, изволите у речи стојеће новце наплатити од предименова тога Марка Сабљића и мени и доставити, да би предане биле коме слеђују.

30. ВЛАДИКА РАДЕ ИВАНУ ГОПЧЕВИЋУ 12-VII-1849

Ми Петар Петровић Његош, Божјом милости Митрополит и Владика Црногорски и Брдски и пр. и пр.

Свиема вообщце и свакому, особито оному, кому представљено буде ово Наше писмо, дајемо пуно и несумњително свидјетељство, да Г^н Иван Христифоровић⁶⁾ Гопчевић, сад налазећи се у Русијско-Императорској служби као комисар војених парохода⁷⁾ на Црном мору, произлази од старе благородне фамилије Гопчевића из Црне Горе,⁸⁾ која се фамилија у течелију времена преселила у Боку Которску на Поде у Нови; тога ради и даје се поменутому Г^{ну} Ивану Христифоровићу⁹⁾ Гопчевићу ово Наше свидјетељство, да се

1) Овдје је написано оловком: „син Христифора“.

2) Оловком је овдје написано: „на военем пароходу“.

3) Изнад тих ријечи написано је оловком: „из Заљути у Црној Гори“.

4) Оловком је ту написано: „сину Х...“.

може овдје и свуда гдје му узтреба показати, да је он доиста Дворјанин, и да може ползовати се овдје и свуда свима онима правима и преимуштествама, којима се ползују наши Дворјани. Во увјереније чега и подписујем се својеручно с приложенијем обичнога Нашега печата. Дано у Црној гори, Цетиње мјесеца јулија дванаестога дана хиљаду осам стотина четрдесет девете године.

33. ОКРУЖНИ КОТОРСКИ КАПЕТАН ВЛАДИЦИ РАДУ 24-I-1850

Ваше Високо Превосходитељство,
Високо Преосвјашчењејши Господине!

Званична одношенија увједомљавају ме да јошт од Децембрија мјесеца 849-год: објавила се у Црну гору болиест у говедима, о које болести опомињаше лист писат В. В. П. на 25. Септембрија исте године под Б. 4437.

Ради објавленија те болести у говедима имао сам област од Високо славнога Правитељства забранити једним разлученијем (контумациом) уведеније животних за комарду у овој држави.

Прије употребленија такве мјере, која би била несумњително пропасна за трговину поменутијех говеди, молим В. В. П. да бисте благоизволили објавити ми тако скоро, како је у овоме случају нужно, сљедује ли за истинито јошт поменута болест у говедима, и од кад сушествује, колико времена болује говедо, је ли се болијест објавила међу другим и којим животним, како се болијест именује у мјесто ће се појавила и јесу ли се употребиле нужне мјере за чувати од болијести здраву животињу од мјеста и од пограничнијех предјелах.

Међу тијем чест имам потврдити се с високопочитанијем и преданошћу

Вашега Високо Превосходитељства,
Високо Преосвјашчењејши Господине!
Покорњејши слуга

У Котор, на 24. Јануарија 1850. года.

При дну:

Његовome Високо Превосходитељству
Високо Преосвјашчењејшему Господину,

Г. Петру Петровићу Његошу
Владики Црногорскоме, Кавалеру и проч. и проч.
на Цетиње.

31. ВЛАДИКА РАДЕ
10-X-1849

Од стране Правитељства Црногорског . . . (потврђу) је се да је ц. к. аустријскимa поданицима (свобод)но, а и унапред биће им свободно у Цр(ној Гори) получивати наслѣдства, завјешчена и незавјешчана, која би се појавила у њихову ползу, без икаквога умањивања или иноземства (*albi-naggio*) и обећава се од истога Правитељства држати и набљудавати допуштење Аустријцима у получивању наслѣдства у Црној Гори докле год такoва једнака узајмност употребљивања буде у ползу Црногораца у Држави Аустријској. Воувјереније чега ово се подписује и печатом потврђује.

Из Канцеларије Правитељства Црногорскога
Владика Црногорски и Брдски
Цетиње 10 Септемврија 1849 год.
(Ову је копију писао Д. Милаковић).

32 ВЛАДИКА РАДЕ ДРАГУ ПОПОВИЋУ
22-IX-1849

Г^{ну} Драгу Поповићу у Тријест

Цетиње 22 Септемврија 1849.

Позната ми честност кап. Марка Сабљице јемствује ми за истину његови ријечи, да он није дужан покојном Вукашину Јовову Матковићу из Залаза ништа друго до седамдесет талира Шпадона.

При овом приложеном квиту изволите предати поменутом кап. Сабљици, од њега у ријечи стојеће новце примити и мени их по првом у своје време одтуд полазећем пароходу послати у Котор с препоруком, да се предаду Г^{ну} Стефану Бјеладиновићу.

Овим одговарајући на почтено Ваше писмо од 4 овога мјес. с придруженом молбом да изволите колико је могуће

пре добавити ми из Одесе 3—4 фунте чаја, и шиљући Вам пријатељски поздрав, с уваженијем потврђујем се

Ваш почитатељ и покорни слуга.

(Ову копију је писао Д. Милаковић).

34. ПЕРО ТОМОВ ОКРУЖНОМ КОТОРСКОМ КАПЕТАНУ 30-V-1850

Високоблагородни Господине!

Примивши почтено Ваше писмо од 4 јунија римск., и разумјевши из њега да су неки Буковичани из Црнице уфатили три ц. к. топције, које је мени веома противно било чути такви зли поступак Буковичана, ја сам одмах за њих послао перјанике, те су их довели на Цетиње и дао сам их свезати у гвожђа, те ће за ону њихову кривицу бити тешко педепсани од овога Суда. Што су казивали три предпоменућа топције е су им пријетили сад овђе задржани Буковичани да ће их посјећи, можете бити слободно увјерени да нити су им пријегили, нити су им што узели, него су они те топције ухватили из овога узрока: прије неколико дана ухватили су ц. к. жендарми 2 сиромаша из Буковица, кои су носили мало дрваха на Кастио да продају, па да купе 5—6 литара жита за своју фамилију, па будући да нијесу ходили да учине какво зло или рђаво дјело, но за своју потребу, с тога ови сад у гвожђа метнути ухвате речене топције, и премда они нијесу држали то за какво преступленије, али опет, као што горје рекох, биће жестоко педепсани!

Увјерен сам да ц. к. жендарми штогод чине, чине по правилима прописанима им од старији Власти, и они ће сваки дан находити у Тесарској земљи да фатају црногорске сиротиње, који иду за своје потребе, но ја молим Ваше Високоблагородије да бисте изволили порадити не би ли се како ова ствар што сад лакше и тихије противу Црногораца учињела, ако је могуће, зашто би мање било главобоље Тесарском Суду и Гуверну, а кои би се од Црногораца усудио да учини какво рђаво дјело у земљу Тесарову, будите увјерени, да ће бити тешко од суда каштигат, а неће га ни учињети зашто виде и е им не може бити без њихове погибије.

Што пишете е сте ми јавили 24 прошастог Марта римск., да о управама сврху властих датијех ц. к. жендармерији објавимо Црногорцима, то је њима објављено, и они нијесу до-

сад противу њих ништа рђаво поступали, зашто њима наложено је да они имају познавати и почитовати уредбе аустријске.

Молим Ваше Високоблагородије за те три сиромаша те су ухваћени, да бисте их пустили, зашто они су тамо у апсу, а њихова браћа опет овдена (на) Цетињу у апсу, па доходе њихови родитељи и родбина те за њих куме Суд, е им пропаде њихова сва сиромаштина дома, зашто је садек њима највиши рад.

У над да ће ова моја молба бити испуњена, с отменим високопочитанијем чест имам бити

Вашега Високоблагородија
покорни слуга

Президент Сената

№ 33

Цетиње 30 Маја

1850

(Копију је писао Д. Милаковић)

35. ПАТРИЈАРХ ЈОСИФ РАЈАЧИЋ ВЛАДИЦИ РАДУ

5-II-1850

Ваше Високопреосвјашченство,
Брате во Христје љубезњејши!

Ваше многосмјерание (. . .) Јануара т. г. примио сам покасно . . . би могло било . . .

Увјерен сам да нема Србина, кои више од (Вас за) напредностима Србским чезне, кои се више р(адује) србским успјесима и кои с вишим жаром душевним би (у)важавао безсмртне мужеве србске. Тако (. . .) могу благородне безпристрастне јуначке перси дихати. Ја би се радовао, кад би труди и подвизи мои, које сам почти у старости мојој за церкву и народ наш полагао, овима ону корист и оно стање принели, које је срце мое од јуности мое желило и желити не престаје. Телико Ваше Високопреосвјашченство увјерити могу, да сам се трудио што више за род наш учинити и получити обаче могу и то казати да су ме скоро непреходиме препоне свуда сретале, и да сам више с нашим људма посла, бриге и неугодности имао нежели с непријатељем Мађаром. Ако сте мој опраштај са народом Војводине (пр)иликом кад сам овамо пошао (и)здани примили (и) читали, могли сте моја страданија и сав положај наше ствари до оног времена

разабрати. Све што сам тамо рекао оснива се на правој Б(о)жјој истини. Што ми није све по жељи за руком изишло није моја но славољубиви и користољубиви наши сонародника кривица а понешто и моја болест, која ме је преп(. . .) баш онда, кад се је судба наша рјешавала (. . .)вати.

Не само нећу Вам замјерити но благодарим Вам сердечно што сте нашем славном јунаку подполковнику Миливоју Петровићу лик безсмртнога Обилића подарили и преко мене послали. Могу Вас увјерити, да и мало има достојни, који тај отмени лик носе. Ја сам му га ови дана предао и мислим да у приложеном писму Вашем Високопреосвјашченству благодари.

В прочем цјелујући Вас сердечно, желим Вам повољно здравље и остаем са сваким високопочитанием

Вашега Високопреосвјашченства

преодани слуга

Јосиф (Рајачић)

Патриарх

У Бечу 5. фебруара
1850.

(Ово је писмо страшно влага нагризла. Мјеста у малим заградама пропала су; упропашћена су и она мјеста гдје се налазе три тачке).

36. ВЛАДИКА РАДЕ НИКОЛИ НИКОЛИЋУ

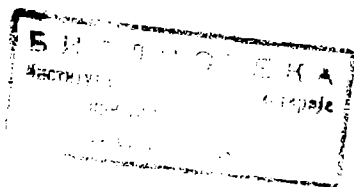
1-III-1850

Свидјетељство

Предјавитељ овога, Г^н Николај Иванов Николић, Црногорски Дворјанин, служио је код нижеозначенога 11 година у казеству перјаника, и за све то време точно и приљезно извршивао је своју дужност и честно владао се; но почем он сад својевољно оставља своју службу и одавде полази у Русију, да тамо тражи себи пристојну службу, зато му се и даје ово Свидјетељство, коим га у исто време препоручујемо покровитељству и благосклоности оне високе Титула своих пристојне Власти, кад би он молио ступити у службу.

Владика Црногорски

Цетиње 1^а Марта
1850 год.

37. МАТИЈА БАН ВЛАДИЦИ РАДУ¹⁰⁾ 25-IX-1850

Свијетли Господару,

Од зварајући на високопочитајемо писмо Ваше свјетлости од 9 септемврија, имам чест јавити Вам, да је вијест о побољшању Вашег здравља толико Књаза колико све наше главне великаше особито обрадовала; али опет оно што кажете да јошт страдате много од груди доводи и у бригу. Ну почем се Ви ријешисте употребити онај лијек, о којем сам Вам ја споменуо у пређашњем мојем писму, надам се паче држим готово за цијело, да ћете се скеро и од тога бола коначно ослободити. У чем се лијек састоји не знам Вам казати, али знам, јер сам у посљедњем мојем путовању кроз Далмацију собственим очима увјерио се, како исти силно и пробитачно дјејствује на разне болести које спадају међу грудне. Човјек који притјажава тајну тога лијека јест католички поп, мој поуздан пријатељ, који се неуморно занима љекарством, а биљесловијем на особити начин. Један господин, којега је грудна болест била већ довела до такве јектике да су га сви љекари били оставили као неизљечима, реченим се је лијеком у најцвѣтајуће здравље повратио. Једна дјевојка која је преко мјере пљувала крв и велики бол у грудма осећала, почем се је свакојаким љековима лијечила, овим је само могла оздравити. Ја сам и њу и тога господина познао. Исти ми је поп казао да је већ такови покушенија више учинио, те се о непромашности својега лијека коначно увјерио.

Али ето муке. Он је мени, као од дјетинства пријатељу, све то повјер(ио и прит)врдим обећањем да ћу тајну одржати; јер не будући (пр)ипознати љекар, а поп, могли би доктори на њега скочити, тер га довести у велику неприлику, особито гдје је у Австрији строго забрањено онима који нису доктори докторију практицирати. Све оне што је до сада излијечио, видао и је или из особитога пријатељства, или за добру награду, али и при тому увијек је пазио да ми је болестник такав човек на кога се може поуздати. При таквим

¹⁰⁾ Ово је писмо објавио Д. Вуксан у „Зборнику у част Богдана Поповића“, Београд, 1929, стр. 140 ff. и у „Записима“, 1936, књ. XV, стр. 131 ff.; Вуксану су се, нажалост, поткрале многе крупне погрешке које се морају исправити. Истина, тиме Вуксан не губи од свога угледа, јер је добро познато колико је он труда утрошио на освјетљавању Његошева живота и рада, а да не говоримо о његовим радовима који обрађују друге проблеме.

обстојатељствима помислио сам да би Ви њему послали Вашег човјека од моје стране; али он не само што би се на мене расрдио, него би за цијело, у колико га ја познам, одбио човјека Вашег, говорећи да он не зна за никаву лекарску карију.

Дакле, ту се другчије не може прокопсати него да се ја тамо на кратко време вратим, мало по мало на ствар приправим га, и к лијечењу Ваше Свјетлости наведем. Без мене ништа се неће урадити; а да ћу га ја за цијело приволити, ма на који начин било, за то Вам добар стоим; дакле не сумњајте. Што се награде тиче, из моје главе нећу ништа да чиним; него Вас молим, изволите ми јавити у првом Вашем писму коју му суму од Ваше стране могу обећати; а с њим ћу, то се већ разумије, уговорити, да ће примити угворену награду само у случају ако (В)ас оздрави, иначе ништа.

Да Вам пак (мен)е тамо пусте на кратко време, нужно је да пишете Књазу да сам Вам ја за сада од преке нужде; јер молим (Вас), немојте у свај пар јавити о чему се ради, него ћемо свуд крити, почем оздравите. То Вас особито молим, пак не кажите ништа за тај лијек ни Вашим људма у Црној Гори, или, ако који већ зна, нека много не разгласује. А пишући Књазу, не заборавите препоручити да мене главом по(шаљу), а не кога у мјесто моје, и да ме пошаљу без о(. . .)ева(. . .), прије него наступи зима. Удостојте се Књажевско писмо у моје увити, и са реце(пи)смом послати.

Почем сам Вам писао све што је требало, друго ми не остаје него молити Вас да не примите ово моје предложено ладнокрвно, него (да) покушате и у овој прилици срећу, која се честократ (човјеку) јави одкле се он најмање нада. Ја, почем сам видио собственим очима силу онога лијека, имам највеће повјерење да ћете истим оздравити, и предваритељно радујем се у мисли да ћу Вас опет здрава и весела, својему народу, будућности југославјанској и своим пријатељима повраћена видити. Само немојте ни часа почасити, јер болест чим је старија, тим је тежа да се излијечи.

Свијетли Књаз, г. Илија, и Книћанин, наложише да Вам доставим њихов почитатељни поздрав. Љуби Вам руку

понизни слуга

Матија Бан

У Београду
25. 7-врија 1850.

(На полеђини овога писма другом је руком написано: »Није за штампу, 1850, 25 септ.«).

Ово је Баново писмо било закопано 1918 год. с осталом дворском архивом и лежало је у земљи пуних пет година; због влаге је претрпјело извјесну штету. Све допуне ставили смо у мале заграде.

38. ПЕРО ТОМОВ ВЛАДИЦИ РАДУ

2-II-1851

Господару!

Примили смо јуче ваше писмо из Напуле и с великом радости разумијемо да се, благодарећи Богу, у добром здрављу находите, а то је наша највећа утјеха чути за Ваше здравље. Овамо, захваљујући Богу, све је здраво и мирно како сте и оставили; нема у народ никакве мутње; с Ћесаровцима смо добро и у мир, а и с Турцима нијесмо ништа другојаче но сте не оставили. Ја знам да Ви желите чути за Родитеље како су са здрављем; они су по милости Божјој добро од свега, напо само од старости. Ми смо Вама дали бригу за капетана Митра да није погинуо у какву мутњу; он није погинуо ради тога, него само био је довео Миљан Вуков барјактар Васојевићски једнога Подгоричанина и неколико робе и 6 малијех пушаках сребрнијех у Милисав Мишнина и Нова Радованова на Поди да продају по Морачи, и тако Милисав и Ново крени с њим пут куће Радовића на Баре да продају ту робу, тако га дочекај капетан Митар су неколико Радовића и узми им оружје и ту робу, и оно турско те су носили и њихово, и они кумили капетана и оне: зашто то, капетане, чиниш? Ми мислимо, у здравље Господарево, да могу трговци по нашој земљи ходити. И тако ту вече коначили на Баре, а ујутру кад је било, врати ону робу, а нешто од ње заустави и гако они пођи натраг отоле и намири Милисав Мишнин онеме Турчину оно што му је нестало. По таде куми њега да му то врати, и рекао истоме капетану; ако ми нећеш то вратити, ово си ме до сад трећом грдио, нећемо оба заједно споредовати¹¹⁾ и за та га узрок уби. Пошто смо ми разумјели овде да је погинуо, послали смо суд одавде те су међу Радовићима и Пођанима вјеру уватили, а крвника изагнали да га није у-

¹¹⁾ Најприје је стајало: „покладе дочекати“.

нашу земљу, и оглобили оне Пођане који су у то били знавеници и тако их на мир оставили. Ево више жалости, како је Милисав био побјегао к Веку, да га стане с људима од суда и да пита смије ли доћи пред судом да покаже с чега га је убио. Они му судници рекли: ми за то не можемо ти без Цетиња казати. И крени Веко отоле да иде на Цетиње и сврни да коначи у Ровца у Кнеза Новеље у Влаховиће, дођи један Влаховић те изиша из своје свијести, и уљеи по ноћи у кућу и уби жалоснога Века. Потље, сјутра дан, ухвати Влаховићи убицу и предај га Морачанима и браћи Вековој како рукоставника. И они кад су виђели какав је чојек нијесу га шћели убит, но га пушћали, видећи, да је чојек изиша изван своје свијести, за то међу Морачанима и Ровчанима нема ниједне смутње, зашто немају ни узрока Морачани, но само што је штета за онаким јунаком. Ми знамо да ће Вама бити тежко за то чути, али нијесмо могли иначе да Ви не јавимо. Поздравите Сердара Андрију, фамеља му је хвала Богу здраво. Молимо Вас да ни често пишете за Ваше здравље како се налазите, докле ако Бог да овамо здраво доћете. — За оно што сте наредили Гопчевићу до сад нијесмо ништа примили, а очекивамо који час да примимо, јербо ни он пише да је неколико укрца да одправи. Поздрављају Ве сви Сенатори и Главари који се овдје често намјерају и свијема је радосно било чути оно Ваше писмо, кад смо им га читали. Овамо је зима ове године била до саде да се не може казати нигда да је љепша била. Од како сте Ви пошли шнијега није било на Цетиње и данас га нема. Ове године није се рибе ловило у брдове но је било нешто дошло, почели да је лове, па је то било све ситно, мало, могло их је стати по стотину у литру, и тако су овде дошли Цеклињани да питају шта ће се од тога радити, зашто то да лове, штету чине за догодине и тако смо им наредили да више не лове. У народ није глади никакве, но су жита јевтина на пазаре. Међу тијем поздрављајући Вас учитиво остајем

Ваш покорни брат и слуга

(Неко је оловком овдје написао:

»2 фебрала 1851 года«).

(Ову копију је писао Д. Милаковић).

39. ПЕРО ТОМОВ ВЛАДИЦИ РАДУ

23-II-1851

Господару!

Примили смо од Гд. Сп. Гопчевића ону суму олова те сте му Ви наредили и неколико салитре и сумпора, а за ону салитру другу докле испуни суму коју сте му наредили, пише док је набави да ће је послати. Што је олово посла, ми смо га искрцали у магазин у Котор за узрок тога, што је олово са свијем рђаво, па зато га и нијесмо ћерали горе, но ће ту стати докле Ви, ако Бог да дођете, а и салитра, која је до сад дошла, није ни она добра. Ми смо за ово олово јавили и Гд. Гопчевићу, послали му од њега комад за мостру да види како је злочесто, и писали му, шта мисли од њега радити, па зато и Вама чинимо на знање, да се с њим кад дођете у Тријесте разговорите. На конат чебање што је посла и што има послати да испуни суму по Вашој наредби, послали смо му ф^а 10000 добрије то јест (. . .) империалије 1900 а оно друго у цванцике.

Ми знамо да Ви желите од овуда чути шта се ради. Овамо је све мирно, како сте и оставили; у народ не има, хвала Богу, ничесве мутње ни незадовољства; с Ћесаровцима смо у добро и у лијепо; с Турцима такођер не имамо никакве кавге ниђе по граници. Ви тамо читате за Босну и Херцеговину што се ради од њих с низамом. Турци у Херцеговину што су били против низама, низам их је разбио и они су се разбјежали кућ кои, и уљега је низам у Мостар и у Столац и ухватили Али пашу и сина му и вас његов харем, и ставили их под затвер, док их одправе пут Стамбола. Друго ново немамо ништа него Вас молимо, да ни пишете за Ваше здравље како се налазите и кад сумајете овамо ако Бог даде здравља да ни пишете, е ће то нас и вас народ весма обрадовати. Ја знам е Ви желите чути за родитеље, родитељи су благодарећи Богу здраво тако и Сенатори на исти начин сви су здраво хвала Богу. Впочем поздрављајући Вас остајем Ваш покорњеји брат и слуга

Цетиње 23 февр. 1851 г.

(Копију је писао Д. Милаковић).

Саопштава д-р Ј. МИЛОВИЋ